Correctievoorschrift VWO

2018

tijdvak 2

economie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.

 De gecommitteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommitteerde.
- 4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- Indien de examinator en de gecommitteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommitteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het bij de toets behorende correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- Indien de examinator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen. Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur. De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 T.a.v. het verkeer tussen examinator en gecommitteerde (eerste en tweede corrector):
 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de
 behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een
 standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de
 kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet
 verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk
 of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden. *Een fout*

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
 en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert
 Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen scorepunten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één scorepunt afgetrokken tot een maximum van drie scorepunten voor het hele examen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag

Antwoord

Scores

Opmerking

Algemene regel 3.6 is ook van toepassing als gevraagd wordt een gegeven antwoord toe te lichten, te beschrijven en dergelijke.

Opgave 1 Hoe verdelen we de zorgkosten?

1 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

• Stel het bbp op 100 en het totaal van de zorgkosten op 9 $9 \times 1.035^{24} = 9 \times 2.283328 = 20.55$

1

• $100 \times 1,0132^{24} = 136,99$

20,55

 $\overline{136.99} \times 100\% = 15\%$ (en dat is meer dan 14%)

1

Opmerking

Een berekening op basis van 25 perioden levert geen puntenaftrek op.

2 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Wanneer de huidige jonge verzekerden in de toekomst op leeftijd gekomen zijn, zal een nieuwe generatie jongere verzekerden voor hen meebetalen aan hun hogere zorgkosten. Hun huidige negatieve nettozorgprofijt als jongere is, gemiddeld genomen, kleiner dan hun toekomstige positieve nettozorgprofijt als oudere.

3 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

De verzekeringspremies voor de verzekering van ouderen zullen veel hoger moeten liggen (om de hogere kosten te kunnen dekken) waardoor jongeren wellicht moeten sparen (en daarmee afzien van huidige consumptie) om na hun pensioengerechtigde leeftijd de benodigde hoge premies te kunnen betalen.

4 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De verzekerden zullen letten op de hoogte van de premie, waardoor de verzekeraars extra op de kosten zullen willen letten
- De verzekeraars zullen dan scherper onderhandelen met zorgaanbieders / ook zoeken naar de goedkoopste zorgaanbieders waardoor zorgaanbieders mogelijk hun prijzen zullen matigen

1

5 maximumscore 1

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- De betalingen voor het eigen risico vormen voor mensen met lage inkomens een groter percentage van hun inkomen dan voor mensen met hoge inkomens. Zij gaan er dus procentueel meer op achteruit dan mensen met hoge inkomens.
- Mensen met lage inkomens leven vaak relatief ongezond (vergeleken met mensen met hogere inkomens) en zijn meer op gezondheidszorg aangewezen. Zij zullen vaker betalingen moeten doen die onder het eigen risico vallen en gaan er dus procentueel meer op achteruit dan mensen met hoge inkomens.

Opgave 2 Arbeidsproductiviteit in de lift

6 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\frac{105.0}{105.9} \times 100 = 99.2$$

$$\frac{104.5}{110.4} \times 100 = 94.7$$

$$\frac{94.7 - 99.2}{99.2} \times 100\% = -4.5\% \text{ (een daling van 4.5\%)}$$

Opmerking

Bij onjuiste afronding(en) maximaal 1 scorepunt aftrekken.

7 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

De reële winst per eenheid product stijgt als gevolg van een daling van de reële loonkosten per product zolang de verkoopprijzen niet even sterk / sterker dalen.

8 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is: $1,0126 \times 1,0027 \times 1,01 = 1,0255 \rightarrow 2,55\%$ stijging $\frac{2,55}{110,4-100} \times 100\% = 24,5\%$

Opmerking

Voor een andere correcte wijze van afronden ook scorepunten toekennen.

9 maximumscore 2

• De daling van het aantal gewerkte uren (met 1,4%; zie tabel 2) in 2009, alsmede de daling van (het indexcijfer van) de arbeidsproductiviteit per uur in 2009 ten opzichte van 2008 (van 108,7 naar 105,9; zie tabel 1)

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:
 Doordat behalve het aantal uren ook de arbeidsproductiviteit per uur is gedaald, is de daling van de productie in 2009 sterker dan de daling van het aantal gewerkte uren in dat jaar

1

1

10 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste motieven zijn (twee van de volgende):

- Het is kostbaar om personeel te ontslaan voor de afloop van het arbeidscontract / voor de opzeggingstermijn.
- Werkgevers denken het personeel later weer nodig te hebben, en voorzien veel kosten als ze dan nieuw personeel moeten aantrekken.
- Werkgevers zullen als gevolg van de daling van de arbeidsproductiviteit het aantal arbeidskrachten minder dan evenredig laten afnemen dan de daling van de productie.
- Werkgevers hebben geïnvesteerd in menselijk kapitaal en vrezen deze investeringen te verliezen.
- Werkgevers willen hun reputatie als goede werkgever (waardoor het personeel gemotiveerd blijft) niet verliezen.

per juist motief 1

11 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Scholing draagt bij aan een stijging van de arbeidsproductiviteit.
 Productie kan hierdoor plaatsvinden met minder inzet van arbeid, als gevolg waarvan de werkloosheid kan toenemen

1

 Dit maakt de onderhandelingspositie van werknemers bij loononderhandelingen zwakker en kan een oorzaak zijn geweest dat de arbeidsbeloning niet is gestegen

Opgave 3 Huizenmarkt als financiële zeepbel

12 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- een uitleg via de bestedingen:
- In een neergaande conjunctuur (daalt de groei van het reële bbp en) neemt de vraag naar leningen door gezinnen en bedrijven (voor consumptieve bestedingen respectievelijk investeringen) af
- De daling van de rente die hier het gevolg van is kan ertoe leiden dat de vraag naar eigen huizen (met hypothecaire leningen) stijgt

1

1

1

- een uitleg via de besparingen:
- In een neergaande conjunctuur (daalt de groei van het reële bbp en) neemt de baanzekerheid af. Dit kan ertoe leiden dat gezinnen meer willen sparen om financiële tegenvallers te kunnen opvangen
- De daling van de rente die hier het gevolg van is kan ertoe leiden dat de vraag naar eigen huizen (met hypothecaire leningen) stijgt

13 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juiste berekening is: De totale hypothecaire leenschuld per 1 januari 2017 bedraagt 6 mln. \times 0,44 \times 0,92 \times 190.000 = 461 mld. euro's (afgerond). (Dit is meer dan het bbp van 450 mld. euro)

14 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

Conjuncturele neergang betekent daling van (de groei van) het (reëel) bbp. Dit gaat samen met stijging van de werkloosheid. Naarmate de waarde van uitstaande hypothecaire leningen groter is in verhouding tot het bbp wordt de kans op het ontstaan van betalingsproblemen groter / kan het consumentenvertrouwen verder afnemen. De vraag naar goederen en diensten en daarmee het (reële) bbp zal hierdoor nog minder groeien / sterker krimpen.

15 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

• De gemiddelde verhouding tussen uitstaande schuld en waarde van het huis is gestegen van $\frac{110.000}{150.000} \times 100\% = 73,33\%$

tot
$$\frac{190.000}{200.000} \times 100\% = 95,0\%$$

 Dit kan worden gezien als een aanwijzing dat huiseigenaren met een uitstaande hypotheekschuld zich minder zorgen maken dat voor hen bij financiële tegenvallers een relatief hoge restschuld ontstaat / zij om hun woonlasten te verminderen moeten gaan verhuizen

16 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Doordat een maximum wordt gesteld aan de hypotheekrente als aftrekpost zal voor een groep mensen het fiscaal rentevoordeel bij het aangaan van een lening minder worden. Deze groep krijgt (vergeleken met de voorgaande situatie) te maken met hogere nettorentelasten bij het kopen van een huis (hetgeen voor hen een prikkel vormt om te kiezen voor minder gebruik van hypothecair krediet).

Opgave 4 Armer door muntunie

17 maximumscore 1

$$(\frac{106,5}{74.5} - 1) \times 100\% = 43,0\%$$

18 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

- Een lagere (groei van de) arbeidsproductiviteit leidt tot relatief hoge loonkosten per eenheid product en daarmee tot relatief hoge productiekosten
- Wanneer dit wordt doorberekend in de verkoopprijzen verslechtert de concurrentiepositie

19 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

- Als gevolg van verslechtering van de concurrentiepositie neemt de export af. Dit leidt tot daling van de vraag naar de eigen valuta en van de wisselkoers daarvan
- Hierdoor wordt de export (gemeten in vreemde valuta) goedkoper / wordt de import (gemeten in eigen valuta) duurder, en kan de concurrentiepositie weer verbeteren

20 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Bij lage arbeidsproductiviteit zal de concurrentiepositie relatief slecht zijn, als gevolg waarvan de export en het bbp achterblijven, met werkloosheid als gevolg
- Dit kan op termijn leiden tot loonsverlaging, met een neerwaarts effect op de ontwikkeling van het prijsniveau (en tot een verbetering van de concurrentiepositie). Dit kan leiden tot hogere groei van het bbp

1

1

1

21 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Omdat het inkomen en de opbrengst van de (inkomsten)belasting laag zijn / Omdat de uitgaven in verband met de werkloosheid hoog zijn, kan de overheid weinig financiële middelen inzetten voor uitgaven aan bijvoorbeeld infrastructuur zonder dat het tekort oploopt tot boven de grens van 3%. (Hierdoor kunnen de arbeidsproductiviteit en de kwaliteit van de productie niet of nauwelijks worden verbeterd.)

22 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De ECB zal de rente verhogen om de inflatie te bestrijden, waardoor het sparen wordt gestimuleerd / het lenen wordt ontmoedigd
- De daling van de bestedingen die hier het gevolg van is kan in het Zuiden leiden tot een sterkere neergang van de groei

23 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Met name hooggekwalificeerde arbeid zal vanuit de economisch zwakkere landen migreren naar de rijkere landen om werkloosheid te vermijden / goede banen te vinden
- Daardoor daalt de (gemiddelde) arbeidsproductiviteit van de achterblijvende beroepsbevolking waardoor de concurrentiepositie in de economisch zwakkere landen verslechtert en het groeitempo daar verder achterblijft / het groeitempo in de rijkere landen versnelt, waardoor de voorsprong wat betreft economische groei stijgt

Opgave 5 Inperken van de uitstoot

24 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

De overheid (heeft slechts beperkt zicht op de kosten en opbrengsten van bedrijven en) weet niet precies of bedrijven bij een bepaalde hoogte van de heffing zullen investeren in uitstootbesparende technieken of bijvoorbeeld zullen kiezen voor productievermindering. Daardoor is het effect op de uitstoot van CO₂ moeilijk te voorspellen.

25 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste argumentatie is:

- Een opgaande conjunctuur betekent een sterkere groei van de productie, met extra uitstoot van CO2
- waardoor de vraag naar emissierechten toeneemt en de prijs gaat stijgen

1

1

1

1

26 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De daling van de prijs van emissierechten in 2016 duidt op een lage vraag ten opzichte van het aanbod
- 1
- Bij een lager emissieplafond / aanbod van emissierechten zou de prijs hoger zijn geweest en zouden bedrijven eerder zijn overgaan tot uitstootbesparende alternatieven

1

27 maximumscore 2

een positief verband

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

Als de kosten van uitstootloze energieopwekking dalen, zullen meer bedrijven hierop overstappen. Er zal minder behoefte zijn aan emissierechten en de vraag daarnaar zal afnemen, waardoor de prijs zal dalen.

28 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Investeringen in technieken ter besparing van uitstoot van CO₂ leveren voor lange tijd besparing op aanschaf van emissierechten. Als verwacht wordt dat de prijs van emissierechten in de toekomst niet gaat stijgen of zelfs daalt, maakt dat de keuze voor het doen van dergelijke investeringen minder aantrekkelijk.

29 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

 Bij laagconjunctuur, wanneer de vraag vanuit het bedrijfsleven naar emissierechten laag is, kan het fonds emissierechten voor een relatief lage prijs opkopen

1

 Bij conjunctureel herstel, wanneer de vraag vanuit de bedrijven toeneemt, kan het fonds de ingekochte emissierechten voor een hogere prijs verkopen

1

30 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

```
1,2 \text{ mln} + 0,6 \times 400.000 + 0,1P \times 400.000
= 1,6 \text{ mln} + 0,7 \times 400.000 + 0,02P \times 400.000
```

€ 1.440.000 + 40.000 P = € 1.880.000 + 8.000 P
32.000 P = € 440.000
$$\rightarrow$$
 P = € 13,75

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 25 juni.